

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI
BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR
MINISTRILIGI
ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI MÁDENIYAT HÁM
TURIZM MINISTRILIGI
ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASI
NÓKIS FILIALI**

MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHISI

ilimiy-metodikaliq jurnal

MUSÍQA VA SAN'AT AXBOROTNOMASI

Ilmiy-uslubiy jurnal

ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА

Научно-методический журнал

BULLETIN OF MUSIC AND ART

Scientificmethodical journal

№ 1

SHOLKEMLESTIRISHI:

O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali

- Bas redaktor:** – Allanbaev Rudakiy, professor w.w.a
Bas redaktor orinbasari: – Kamalova Dilduza, filologiya ilimleri boyinsha
filosofiya doktori (PhD)
Juwapli xatker: – Gulmira Palwanova

REDKOLLEGIYA AGZALARI:

- Omonilla Rizaev** – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham madeniyati instituti, professor w.w.a.
Hikmat Rajabov – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali, professor w.w.a.
Sayyora Gafurova – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor
Oydin Abdullaeva – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor.
Qurbanbay Jarimbetov – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Alima Berdimuratova – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Ziyada Bekbergenova – OzR IA Qaraqalpaqstan bolimi, professor.
Oqilxon Ibragimov – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham madeniyat instituti, professor.
Azizbek Turdiev – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatmn jaslar, madeniyat ham sport masaleleri komiteti basligi orinbasari, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Allanazar Abdiev – Filologiya ilimlerinin kandidati, Qaraqalpaqstan Respublikasi xaliq jazirshisi
Artiqbay Erejepov – Nokis qalaliq 1-sanli balalar muzika ham k'rkem oner mektebi, pedagogika ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Janabay Marziyev – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD), docent.
Iroda Mirtalipova – OzMK janindagi B.Zokirov atindagi MEKOl, k'rkem onertanir ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).

JAMIYETLIK KENES:

Baxtiyor Sayfullaev	Najimatdin Muxameddinov
Ozodbek Nazarbekov	Najimatdin Ansatbaev
Komoliddin Urinbaev	Gulistan Annaqlicheva
Dawitbay Qurbaniyazov	Rayxan Saparova
Qalbay Turdiev	Paraxat Mamutov

MAZMUNĠ

Алланбаев Р. Миллий мәдеиятымызды рауажландыруу жолында және бир кәдем	3
--	---

MUZİKATANIŲ

Мамутов П.А. Замангәй музика тәлим системасын жетилистириуде рууыйлыктын орны	5
Пахратдинов Ш. Работа над произведением крупной формой	10
Sayidov T. D. Xonandalik ovozing fiziologik va akustik xususiyatlari	14
Мирталипова И.М. Ҳинд мусика назариясидаги товушкатор структураларига бир назар	16
Raimova D.M. O'rta Osiya musiqa cholg'ularining paydo bolish tarixi	20
Расулов М.М. Мусика, теле ва радио дастурларнинг муҳим компоненти ва композицион омили сифатида (темп, ритм, импульсивлик мисолларида)	23
Matyakubova U.G'. V-XV asrlar markaziy Osiyada musiqa madaniyatining nazariy asoslari	28

KŲRKEM ŲNER

Ражабов Х.Ж. Арсланбай Нажимов ижодига бир назар... ..	33
Matimuratov S.E. Qaraqalpaq kompozitori Kenesbay Abdullaev dōretiwshiligi haqqında	35
Qutekeeva R.A. Qaraqalpaq kōrkem ōnerinde Ilish Xojametovtın tutqan ornı	39
Allaniyazov B.Q. Muzika kōrkem ōnerinin bayteregi (<i>Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovtın ōmiri ham dōretiwshiligi haqqında</i>)	44
Чаршемов Ж.А. «Қоблан» балетининг композицион хусусияти	48
Абдуллаева Ш.С. Труд все побеждает	57
Abatbaeva R.A. Qaraqalpaq kōrkem ōnerinde kompozitor Gayıp Demesinovtın tutqan ornı	61
Палўанова Г.А. «Аязий» драмасында кахарман характерин сәулелендириўдиц өзине тән қасийетлери	65
Палўанова Г.А. Каракалпакстанда театр режиссурасының пайда болыуындагы миллий дәреклер	68
Muxammeddinov Q. Milliy opera ham balet janrdagi tarixiy shigarmalar	71
Parmonov D.R. «Doira va urma zarbli cholg'ulari» musiqa san'atining yorqın namoyondasi	75
Каримова И.И. Традиции исполнения музыки Каракалпакского композитора Гаип Демесинова	78

ATQARIŲSHILIŲ ŲNERI

Erejepov A.A. Baqsishılıq kōrkem ōnerinde dōretilgen qosıq ham namalarını jaslar tarbiyasındaгı ahmiyeti	83
Tnıbaev P.K. Dirijyorlıq kōrkem ōnerinin turleri ham evolyuciyası	87
Шарипова А.Р., Сидикова А.М. К вопросу о фортепианном исполнительском искусстве в Узбекистане	92
Ayubov K.Z. Foniologiya va odam ovozi tasnifi	95
Ziyovutdinova Z.U. XIX asrning ikkinchi yarimida o'zbek xalq cholg'ulari ijrochiligi sohasidagi jiddiy o'zgarishlar	98
Dadaboyev X.M. Xalq cholg'ulari ansamblarini tashkil etish	100
Aliev N.G. Demli saz āsbaplar tarixi, klassikalıq muzika ham onın būgingi kündeги tutqan ornı	102

Saidxonov A.S. Cholgʻu konsert janrı tarixı va taraqqiyoti	105
Jumabaev A.E. Qaraqalpaq kórkem ónerinde xalıq namalı qosıqlarınm tutqan orm	110

MUZİKA PEDAGOGİKASI

Xojanazarov T. Vokal pedagogikasidagi metodlardı zamanagóy pedagogikaga aylandırıw usılları	115
Ходжаметова Г.И. Задача обучения, воспитания и развития детей в музыкальной школе	117
Botirova X.T. Musıqa taʼlimi pedagogikasida oʻquvchi yoshlarni maʼnaviy-axloqiy taʼlim-tarbiyasini shakllantirish	121
Saidumarov I. Taʼlim-tarbiya va shaxsning maʼnaviy kamoloti xususida sharq allomalarining qarashlari	124
Абдисултанов Ж.Дж. Болалар мусика ва санъат мактабларида «Мусика адабиёти» фанини ўқитишда инновацион ёнлашув	128
Матёқубов Э.Г. Мусикада модулли таълим асослари	131
Najmetdinova N.I. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati va mazmuni	137
Iseev R.A. Fortepiano paninin jahon muzika oqıw procesindagi ahamiyeti ham orm	141
Dauletbaev T.K. Milliy saz asbaplarm mektep oqıwshılarma ўyretiwđin ahamiyeti	145

JÁMIYETLIK-GUMANITAR PÁNLER

Бекбергенова З.У. Қарақалпақ халық дәстаны «Қырық қыз» хэм хэзирги қарақалпақ драматургиясы	150
Утепова Т.Б. Маданиятлараро мулохот таҳлиллари Европа олимлари назарида	153
Жумашева А.Х. Интерактивные приёмы и формы проведения практических занятий	159
Саденова Г.П. Қарақалпақ паремиологиясында жақсылық концепти	163
Mambetnazarov M.K. Hoja Axmet Yassawiy hikmetlerinin jaslar tarbiyasidagi ahamiyeti	166
Марзияев Ж.К. Мақаланың публицистикалық сыпатламасы	169
Камалова Д.Э. Шығарма композициясында турмыс шынлығын сәулелендириў шеберлиги	171
Мамбетназарова Р.К. Идеино-тематические особенности жанр путешествия в Каракалпакской литературе (на примере «Путешествия в пять стран по океану» Тажсена Изимбетова)	175

JAS IZERTLEWSHILER

Paxratdinov J.A. Kop qırlı talant iyesi	180
Jumamuratova A.A. Qaraqalpaqstanda Opera janrınm tutqan orm	181
Muratbaeva A.A. Jaslardın muzikalıq intellektın asırıwda muzika sınshısı Gulmaryam Kamalovanın orm	185
Orazalieva G.S. Güllengen dawırde — Jana namalar (Jamil Charshemov dóretpeleri haqqında)	186
Segizbaeva G.Q. Qaraqalpaqstanda daslepki muzikalıq drama janrınm payda bolıwı	188

4. Сафарова Р.Г. ва бошқ. Умумий ўрта таълим мактабларида модулли ўқитиш жараёнини технологик таъминлашнинг назарий-методологик асослари. / Монография. – Т.: Чўлпон номидаги НМИУ, 2015.

5. Сафарова Р.Г. ва бошқалар. Умумий ўрта таълим мактабларида модулли ўқитиш жараёнида қўлланиладиган педагогик технологияларни фанлар кесимида таснифлаш. / Методик қўлланма. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» давлат илмий нашриёти, 2016.

6. www.ziyounet.uz.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNING MUSTAQIL MUSIQIY FAOLIYATINING AHAMIYATI VA MAZMUNI

Najmetdinova N. I.

Urganch davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati, turlari va tashkil etish shakllari to'g'risida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil faoliyat, musiqa ijodkorligi, konsert, spektakl, bayram, ko'ngilochar tadbir, rolli o'yin

Аннотация: В данной статье описаны значение, виды и формы организации самостоятельной музыкальной деятельности детей в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: самостоятельная деятельность, музыкальное творчество, концерт, спектакль, праздник, развлечение, ролевая игра

Annotation: This article describes the meaning, types and forms of organization of independent musical activity of children in preschool educational organizations.

Keywords: independent activity, musical creativity, concert, performance, holiday, entertainment, role-playing game

Bolani maktabga tayyorlash, uni faol, ijodiy, ongli ravishda harakat qilishga o'rgatish demakdir. Bunga asosan bolalar bog'chasida mustaqil badiiy faoliyatni rivojlantirish uchun to'g'ri tashkil etilgan ish yordam beradi: teatrlashtirilgan o'yinlar, tasviriylar, badiiy nutq va musiqa.

Mustaqil ijodiy faoliyat bolalarning turli xil san'at turlari (rasm chizish, qo'shiq aytish, she'r o'qish va boshqalar) bilan bog'liq harakatlarini birlashtiradi, ularning har biri o'zining mustaqil rivojlanishiga ega.

Mustaqil musiqiy faoliyatda bolalar o'z tashabbusi bilan qo'shiq aytadilar, bolalar musiqa cholg'ularida yengil ohanglarni va oddiy raqslarni ijro etadilar. Ularning o'zlari «konsertlar», «teatr tomoshalari», «spektakl» (o'yinchoqlar, qo'g'irchoqlar bilan) o'yinlarini tashkil qilishlari mumkin.

Bolalar musiqa ijodi bolaning musiqani o'zi boshqarishi – cholg'uda ijro etishi, qo'shiq aytishi, raqsga tushishi, biror narsani takrorlashi yoki yaratishi kerakligi bilan tavsiflanadi. Bolalar faoliyatini tavsiflash uchun quyidagilarga e'tibor qaratish lozim: ular musiqiy ta'surotlarini oladigan manba; ba'zi qo'shiqlarni, har qanday faoliyat turini afzal ko'rgan bolalarning qiziqishlari; mustaqil faoliyatni tashkil etish shakllari.

Bolalar musiqa ijodining paydo bo'lish manbai, eng avvalo, musiqa mashg'ulotlari hisoblanadi. Bunda bolalar qo'shiqlar, o'yinlar, raqslar repertuarini o'rganadilar. Ular mustaqil harakat qilishi uchun muntazam ravishda rag'batlantiriladi. Bolalar mashg'ulotda olgan bilimlarini mustaqil faoliyatda qo'llaydilar. Masalan, mashg'ulotda bolalar ko'pincha cholg'u jo'rligida qo'shiq aytadilar. Ammo agar ular jo'rsiz qo'shiq aytishga o'rgatilsa, ular musiqiy cholg'u yordamisiz o'z xohishlariga ko'ra kuylashlari mumkin.

Ko'pchilik bolalar musiqa ostida yurishni, raqsga tushishni, yaxshi ko'radilar. Ammo agar bolalar raqsnı, marshni ohangini kuylashni o'rgansalar, ular kattalarning yordamisiz o'zlarining harakatlariga

qo'shiq bilan jo'r bo'lishlari mumkin.

Bolalarning mustaqil musiqa ijodini oziqlantiruvchi yana bir manba – bu bayramlar va ko'ngilochar tadbirlar. Bular bola hayotining yorqin sahifalaridir. Ko'pgina tarbiyachilarning fikriga ko'ra, o'tkazilgan bayramlardan qolgan ta'surotlarni bolalar darhol o'z o'yinlarida namoyon qiladilar. Olingan ta'surotlar qanchalik yorqin bo'lsa, bolalarning musiqa ijodi shunchalik qiziqarli kechadi.

Oilada mustaqil musiqiy faoliyatning manbalari xilma-xildir. Ulardan eng keng tarqalganlari – bolalar musiqiy radio va teledasturlardir. Ota-onalarning qo'shiq aytish, musiqa cholg'u asboblari ijro etish va xokazolarga bo'lgan mehr-muhabbati bolalarning musiqiy rivojlanishiga, mustaqil musiqa ijodkorligiga ta'sir qiladi. Qiziqarli qahramonlar ishtirokida musiqa jo'rligidagi maftunkor multfilmlar bolada sevimli qo'shiqlarini takrorlash xohishini uyg'otadi.

Mustaqil musiqiy faoliyat sharoitida bolalarning turli xil musiqiy faoliyat turlaridan qanday foydalanishlarini ko'rib chiqamiz. Musiqiy o'yinlar va raqslar bolalarning mustaqil harakatlari uchun katta imkoniyatga egadir. Ko'pincha ular rolli o'yinlarga kiritiladi, ba'zan esa raqs va qo'shiq yetakchi o'rinni egallaydi. O'yinlar orasida asosiy o'rinni, asosan mashg'ulotlarda bolalar tomonidan to'plangan tajribaga asoslangan, «musiqa mashg'ulotlari» va «konsertlar» egallaydi.

«Musiqa mashg'uloti» o'yiniga o'ynab, bolalar tarbiyachi, musiqa rahbari rollarini taqsimlaydilar. O'yin davomida ular mashg'ulotning tuzilishini, kattalarning xatti-harakati va intonatsiyasiga taqlid qiladilar. Masalan, «musiqa rahbari» va «tarbiyachi»ni rolini o'ynayotgan ikki qiz oldiga qo'g'irchoqlarni qo'yib, S.Abramovanning «Qo'g'irchoq'im» qo'shig'ini o'rganadilar. Bolalar o'yinlaridagi «musiqa mashg'uloti» yanada murakkabroq, kengaytirilgan shaklga ega bo'lishi mumkin: faoliyatning bir nechta turlari birlashtirilgan (metallofonda ijro etish va raqs, qo'shiqni uning ohangidan topib olish va boshqalar).

«Konsert» o'yinida bir guruh bolalar – «artistlar» tomonidan o'z o'rtoqlari – «tomoshabinlar» uchun «boshlovchi»ning ishtirokida bolalar turli xil raqs va qo'shiqlarni ijro etadilar.

Musiqiy o'yin turlaridan yana biri – «orkestr» o'yinini aytish mumkin: dirijyor va musiqachilar tanlanadi, ular blalar musiqa cholg'ularida yoki qo'lda yasalgan shovqinli cholg'ularda jo'r bo'lgan holda oddiy qo'shiqni ijro etadilar. Bolalarning ijodi namoyon bo'ladigan o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga egadir. Bolalar o'zlariga tanish bo'lgan harakatlardan foydalangan holda raqslar o'ylab topadilar, qo'shiqlar yaratadilar. Boshqa rolli o'yinlarda bolalar o'yin harakatlariga mos keladigan qo'shiqlardan foydalanadilar. Masalan, «Yangi yil bayrami» o'yinini o'ynashda bolalar G.Qodirovning «Archa qo'shig'i»ni kuylaydilar, aylana bo'ylab yuradilar. Qo'g'irchoqlarni uhlatayotgan qizlar «Alla» qo'shig'ini kuylashadi. Qo'shiq o'yinning yanada qiziqarliroq borishiga hissa qo'shadi, bolalarning harakatlarini tartibga soladi.

Bolalar o'z mustaqil faoliyatiga, musiqa tovushining asosiy xususiyatlarini idrok etish, farqlash qobiliyatini rivojlantiradigan, musiqiy-didaktik o'yinlarni tez-tez kiritib turadilar: «Musiqiy loto», «Kim kuylayotganini top», «Ikki baraban», «Rasmga qarab qo'shiqni top» va hokazolar. Masalan, «Ikki baraban» o'yinida bir bola barabanda ritmik usulni ijro etadi, ikkinchisi uni aniq takrorlaydi yoki bir bola metallofonda oddiy ohangni ijro etadi, ikkinchisi kuyning yo'nalishi va uning ritmini tasvirlagan holda flanelgrafa nota-doirachalarni qo'yadi.

Mustaqil faoliyatda bolalar tez-tez bolalar musiqa cholg'ularini ijro etishdan foydalanadilar. Ular metallofonlar, garmonikalar, tugmali akkordeonlar, klarnetlar, trubalar, bolalar pianinolari, royallar, nog'oralar, uchburchaklar va boshqalarni chalib, ularda bolalar bog'chasida yoki biron bir joyda eshitgan qo'shiqlarni ijro etadilar, o'zlari ham kuy «yaratishlari» mumkin.

Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalar bilan, ular o'yindagi har qanday personajni tavsiflash uchun foydalanadigan musiqa cholg'ulari bilan sahna ko'rinishlarni sahnalashtirish juda qiziqarli kechadi. Bolalar ikkita yoki uchtdan birlashib musiqa cholg'ularini alohida-alohida ishlatadilar, ba'zan ular o'z tashabbusi bilan «orkestr» tashkil qiladilar.

Bolalarning mustaqil amaliyotida musiqa tinglash ham o'rinni bo'lishi mumkin. Tarbiyachi ularning iltimosiga binoan pleyerdan foydalanadi va hamma birgalikda san'at ustalari tomonidan ijro etilgan

vokal, cholg‘u musiqalarini tinglaydilar. Bolalarda mustaqil musiqiy faoliyatga intilish namoyon bo‘ladi, o‘z tashabbuslari bilan musiqiy tajribalarini turli xil musiqiy amaliyotlarda qo‘llaydilar.

Bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatini tashkil etish shakllari xilma-xildir. Bolaning individual mustaqil mashqlari musiqa mashg‘ulotlarida olingan ko‘nikmalarni mustahkamlash vazifasini bajaradi.

Bolalar nafaqat o‘zlariga tanish bo‘lgan o‘yinlarni, raqslarni, qo‘shiqlarni, balki ularning ayrim elementlarini ham takrorlaydilar. Bolalarning harakatlari mashqlar xarakteriga ega; ular bir-biriga, masalan, polka qadamini bajarishga, qo‘shiqning ohangini to‘g‘ri kuylashga o‘rgatadilar, o‘zlarini muayyan harakatlarni bajarishdagi noaniqliklarini seza dilar, qanday raqsga tushish, qo‘shiq aytish kerakligini ko‘rsatadilar.

O‘yin – mustaqil musiqiy faoliyatni tashkil etishning bir shaklidir. Bu bolalar tomonidan musiqiy repertuardan epizodik mustaqil foydalaniladigan rolli o‘yinlar bo‘lishi mumkin. Ko‘pincha bunday o‘yinlarda qo‘shiq yangraydi. Musiqa va badiiy matn bolalarga o‘yinda o‘z g‘oyalarini yaxshiroq gavdalantirishga yordam beradi.

Musiqiy – didaktik o‘yinlar bolalarni o‘yinchoqlar va yordamchi vositalar bilan harakat qilish imkoniyati bilan jalb qiladi. «Musiqiy loto» o‘yinini o‘ynab, ular turli musiqa cholg‘ularini tembriga ko‘ra farqlaydilar, rasmni mazmuniga ko‘ra yoki fortepianoda ijro etilgan tanish qo‘shiqlarni taniy oladilar. Qo‘g‘irchoqni «musiqiy narvon» zinapoyasi bo‘ylab harakatlantirish orqali bolalar ohang yo‘nalishini, turli balandlikdagi tovushlarni joylashuvini o‘zlashtiradilar, turli cholg‘u asboblarda sokin va baland eshtilishni namoyish qiladilar.

Bolalarning musiqa ijodiga rahbarlik qilish mashg‘ulotdagi tarbiya va o‘qitish usullaridan sezilarli darajada farq qiladi. Mashg‘ulotda tarbiyachi bolalarning musiqiy faoliyatini tashkil etish mazmuni va shaklini belgilaydi. Mustaqil faoliyatda bolaning o‘zi o‘ziga mashg‘ulot tanlaydi, o‘z g‘oyalarini amalga oshiradi. Ammo bu uning bir o‘zi qolganligini, kattalar kerakli paytda unga yordamga kelmasligini anglatmaydi. Bunda shunchaki boshqarish xususiyatli o‘zgaradi, bu esa ancha bilvosita bo‘lib qo‘ladi:

birinchidan, tarbiyachi bolaning, bolalar bog‘chasida va oilada olgan, musiqiy ta’surotlariga ta’sir o‘tkazishga harakat qiladi;

ikkinchidan, tarbiyachi bolalarning tashabbusi bilan ularning faoliyatini yo‘lga qo‘yish uchun qulay shart-sharoitlarni tashkil qiladi;

uchinchidan, tarbiyachi xushmuomala bo‘lishi, bolalar o‘yinlarida go‘yo sherik bo‘lishi kerak.

Mashg‘ulotdagi ta’lim va undan tashqarida bolalarning mustaqil faoliyatini rivojlantirish o‘rtasida yaqin aloqalar o‘rnatiladi. Bola o‘zining mustaqil amaliyotida foydalanadigan ko‘p narsalarni o‘zining faol harakatlari tajribasidan bevosita mashg‘ulotlarga o‘tkazadi. Avvalo, bu musiqiy repertuar: bola yaxshi o‘rgangan o‘yinlar, raqslar, cholg‘u asboblarni chalib jo‘r bo‘lish uchun qo‘shiqlar va hokazolarni, sayrlarda o‘yinlarda katta zavq bilan ijro etadi. Shuning uchun ham musiqa mashg‘ulotlarining qiziqarli bo‘lishi, o‘rganilgan asarlarni takrorlash istagini uyg‘otishi juda muhimdir.

Mashg‘ulotlardan tashqari, bayram ertaliklari va ko‘ngilochar tadbirlarda qatnashish mustaqil musiqiy faoliyatning paydo bo‘lishiga ma’lum darajada ta’sir qiladi. Bolalar o‘yinlarning, raqslarning, dramatizatsiyalarning eng yorqin daqiqalarini kundalik faoliyatda qo‘llaydilar.

Ushbu ko‘ngilochar o‘yinlarda bolalar raqs va qo‘shiqlarning nafaqat qat’iy belgilangan ijroda o‘zlarini ko‘rsatishlari foydalidir. Balki, ularni raqs, dramatizatsiya o‘yinlari va boshqalarning individual elementlarini o‘ylab topishlari mumkin bo‘lgan vaziyatlarga qo‘yish kerak. Musiqiy sezuvchanlik, musiqa ohangini tinglash qobiliyati bolalarga musiqa ijodkorligida ham faolroq va ijodiy harakat qilish imkonini beradi. Majburiy shart – bu bayramlar va ko‘ngilochar tadbirlarda ishlatilgan buyumlar, o‘yinchoqlar, kiyimlarni mustaqil faoliyatga kiritish. Bolalar ulardan foydalanish usullari va shartlarini o‘zgartiradilar, ularni yangi kombinatsiyalarda o‘zaro almashtiradilar.

Mustaqil musiqiy faoliyat tashqi sharoitlarni, ma’lum moddiy muhitni yaratishni talab qiladi. Bolalarning o‘z «musiqiy burchagi» bo‘lishi muhim ahamiyatga egadir. U eng chekka joyga joylashtirilishi mumkin. Bolalar ixtiyorida bir-qancha cholg‘u asboblari, stol musiqa va didaktik o‘yinlar va turli xil yasalgan buyumlar – notalar, yasalgan klaviaturali pianino, musiqiy loto va

boshqalar bo'lishi kerak.

Tarbiyachi oilada bolaning musiqiy muhiti qanday ekanligi to'g'risida qiziqishi kerak. Ko'p oilalarda zamonaviy axborot texnologiyalarining asosiy texnik vositalari sifatida hozirgi kunda kompyuterlar, audio va video qurilmalari bor. Bolalar uchun ko'pgina kuy va qo'shiqlar yaratilgan.

Teatr va kinoga tashrif buyurish ham bolalarda kuchli ta'surot qoldiradi. Bu, ayniqsa, maxsus va musiqiy tomoshalar, bolalar operalari, baletlarga tegishli. Oilada bolalar ko'pincha teleko'rsatuvlarni tomosha qiladilar, bu ham ularni mustaqil faoliyatlarida aks ettirishga harakat qiladigan musiqiy ta'surotlar bilan boyitadi. Bolalar bog'cha tarbiyalanivchilarining chiqishlarini tomosha qilishdan zavqlanishadi, tanish qo'shiqlarni tanib olishadi va ularni darhol ijro etadilar. «Masha va ayiq» (V. Bogatiryov musiqasi), «Timsoh Gena», «Cheburashka» (V. Shainskiy musiqasi) va boshqalar kabi multfilmlarni musiqiy jo'rligi bilan tomosha qilish bolalarga katta hissiy zavq bag'ishlaydi. Ushbu multfilmlardagi qo'shiqlar katta shuhrat qozondi.

Albatta, bolalarga nafaqat maxsus bolalar dasturlari ta'sir qiladi, ular kattalarning qo'shiqlari va raqslarini tushunadilar va eslab qolishadi. Bolalar ongiga ortiqcha ma'lumot ta'surotlarning yuklanishi maktabgacha yoshdagi bolalarning zaif asab tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi haqida ota-onalarni ogohlantirish lozim.

Bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatni rivojlanishida tarbiyachining roli kattadir. Tarbiyachining mustaqil musiqiy faoliyatga rahbarlik qilishdagi vazifalaridan biri - bu uning ushbu faoliyatdagi ishtirokidir. O'quv yilining boshida tarbiyachi bolalarni kuzatadi: kim nimaga qiziqadi (qo'shiq aytish, cholg'u asboblari chalish, raqsga tushish), musiqa bilan umuman qiziqmaydigan bolalar ham bormi. Ba'zan bosh rollar har doim bir xil bolalarga tushadi. Sababi, ba'zi bolalar nafaqat musiqa ijodiga qiziqishini ko'rsatishi, balki ular yetakchilik qilishni xohlaganligidadir. Boshqa bolalar esa, aksincha, bu faoliyatga juda intiladilar, lekin ular qo'rqqoqlik va qat'iyatsizligi bilan musiqiy ijod qilayotgan bolalarni kuzatadilar. Tarbiyachi bunga befarq qolmasligi kerak. Hamma uchun maqbul, eng qulay sharoitlarni yaratish muhimdir. O'z kuzatishlari asosida tarbiyachi har bir bolani tashkil qiladi, musiqiy faoliyatga qiziqish uyg'otishga harakat qiladi.

Bolalarning musiqa ijodiga rahbarlik qilish usullarini rejalashtirishda tarbiyachi quyidagi fikrlarni belgilaydi: musiqiy faoliyat jihozlariga qanday yangi buyumlarni kiritish kerak (cholg'ular, qo'llanmalar, qo'lda yasalgan o'yinchoqlar va boshqalar); buni qanday tartibda amalga oshirish maqsadga muvofiq, bolalarning qiziqishlari va moyilligini aniqlash uchun kimlarni kuzatib borish kerak; bolalar qaysi turdagi faoliyatni afzal ko'radilar va ularning qiziqishlari bir tomonlama emasmi.

Tarbiyachi rejalashtirish ishlariga ijodiy yondoshishi kerak. Har doim «bolalarga o'rgatish» degan ibora bilan cheklanib qolmaslik kerak, hozirgi vaqtda ta'lim vazifalarini hisobga olgan holda «bolalarni rag'batlantirish», «targ'ib qilish», «kuzatish», «qiziqishni uyg'otish», «xatolarni tuzatish», «qo'shiq aytish», «bolalar o'rtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirish» va hokazolarni aytishimiz kerak. Bu shunchaki ba'zi so'zlarni boshqalar bilan almashtirish emas, balki bolalarning mustaqil faoliyatida xushmuomilalik bilan ishtirok etish xususiyatlarini tavsiflovchi tubdan boshqacha yondashuv.

Yuqorida aytilganidek, musiqiy mustaqil faoliyatni umumiy tashkillashtirish uchun tarbiyachi javobgardir. Bolalar bilan kundalik ishlash, ularning qiziqishlari va qobiliyatlarini bilish tarbiyachiga o'z vazifasini samarali va mas'uliyat bilan bajarishga imkon beradi.

Musiqa rahbari ham bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatini rivojlantirishda bevosita ishtirok etadi. Musiqa rahbari mashg'ulotlarda zarur repertuarni, musiqiy faoliyat usullarini bolalar tomonidan o'zlashtirilishini ta'minlaydi, tarbiyachiga qo'shiq aytish, raqsga tushish, cholg'u asboblari chalish sifatini oshirishga yordam beradi. Tarbiyachi bilan hamkorlikda ishni rejalashtiradi, bolalarning musiqiy ijod qilishi mumkin bo'lgan maydonlarni tashkil qiladi.

Bolalarning mashg'ulotlarga qanday munosabatda bo'lishlarini, nimalarni o'rganganlarini va eng muhimi, ularda mustaqil musiqiy faoliyatga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'lganligini ko'rganingizda, mashg'ulotlaringizdagi ko'p narsalarni boshqacha baholash mumkin. Zero, bu musiqiy tarbiyani to'g'ri olib borilayotganining asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Bolalar muvaffaqiyatining sababi faqatgina

musiqa rahbari va tarbiyachining hamkorlikdagi ishida yotadi.

Har bir bola bilan kundalik ishlash, uning qiziqishlari va qobiliyatlarini bilish tarbiyachiga musiqa rahbari bilan birgalikda barcha bolalarning badiiy rivojlanishini amalga oshirishga imkon beradi. Musiqa rahbari tarbiyachiga zarur maslahatlar beradi, maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatini yoʻnaltirishda amaliy yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil musiqiy faoliyati tashabbuskorlik, ijodiy xususiyatga ega boʻlib, olingan tajribaga asoslanadi, shakllarning xilma-xilligi bilan ajralib turadi va oʻz-oʻziga oʻrgatishning dastlabki koʻrinishi xisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyhati:

1. *Abdurahmonov R., Mahkamjonov S.* Bolalar bogʻchasida musiqa. Namangan, «Isteʼdod ziyo press» nashriyoti, 2022.
2. *Sharipova G., Yakubova Sh.* Maktabgacha taʼlim muassasalarida musiqa oʻqitish metodikasi. Toshkent, Choʻlpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2007.
3. *Yusupova N.* Musiqa savodi, metodikasi va ritmika. Toshkent, «Musiqa» nashriyoti, 2010.
4. *Ветлугина Н.А., Дзержинская И.Л., Комиссарова Л.Н. и др.* Методика музыкального воспитания в детском саду. – М.: Просвещение, 1989.
5. *Зими́на А.Н.* Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000.
6. *Радынова О.П., Катинене А.И., Палавандишвили М.Л.* Музыкальное воспитание дошкольников. – М.: «Академия», 1998.

FORTEPIANO PĀNINĪ JĀHĀN MUZĪKA OQĪW PROCESINDEGI ĀHMİYETI HĀM ORNĪ

Iseev R.A.

Oʻzbekstan mamleketlik konservatoriyasi Nökis filiali

Annotaciya: Maqalada jahon muzikasida fortepiano paninin ahmiyeti, fortepiano sabaqlarında itibar berilgan masaleler ahmiyeti ham fortepiano repertuarına sabaqlarda ajratilgan orm boyınsha tusinikler korip shıgıldı. Forteplano – universal saz asbabi. Forteplano atqarılıshılıǵı metodikasında talim-tarbiyaga ajratilgan masaleler, onın jahon muzikasındaǵı ahmiyeti haqqındaǵı tusinikler söz etilgen.

Gilt soʻzler: Forteplano, repertuar, jahon klassika muzikasi, muzikalıq tarbiya, muzikalıq analiz, milliy klassika muzikasi, milliy muzika, muzikalıq pedagogika.

Анонaция: В статье обсуждается значение фортепианной музыки в мировой музыкальной культуре. Обсуждается важность специфических педагогических методов касающихся фортепианной музыки, также о важности выбора разнообразного репертуара. Фортепиано – это универсальный музыкальный инструмент. Также влияние через музыку на воспитание молодежи.

Ключевые слова: Фортепиано, репертуар, мировая классическая музыка, музыкальное образование, музыкальный анализ, национальная классическая музыка, национальная музыка, музыкальная педагогика.

Abstract: In this article discusses the importance of piano in the world musical culture. The importance of specific pedagogical methods regarding the piano music is discussed, as well as the importance of choosing a varied repertoire. The piano is a versatile musical instrument. Also influence through music on education of youth.

Keywords: Piano, repertoire, world classical, music education, musical analysis, national classical music, national music, musical pedagogy.